

**BYUDJET TASHKILOTLARIDA XARAJALAR SMETASINI TUZISH,
TASDIQLASH VA RO'YXATDAN O'TKAZISH ASOSLARI**

O'rolov Akmal Ismatullayevich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada byudjet tashkilotlarida xarajatlar smetasini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazishning asosiy tamoyillari va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Xarajatlar smetasi – bu tashkilotning moliyaviy resurslarini qanday va qaysi maqsadlar uchun sarflanishini rejalashtiruvchi hujjat bo'lib, uning to'g'ri va samarali tuzilishi davlat mablag'larining oqilona va shaffof ishlatilishini ta'minlaydi. Maqolada smeta tuzish jarayoni, tasdiqlash bosqichlari, ro'yxatdan o'tkazishning huquqiy asoslari va davlat byudjeti doirasida xarajatlarni monitoring qilish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, smeta hujjatlarini tayyorlashda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan moliyaviy va huquqiy me'yorlar hamda ularning samarali ishlashini ta'minlash bo'yicha tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *byudjet tashkilotlari, xarajatlar smetasi, tasdiqlash, ro'yxatdan o'tkazish, moliyaviy rejalashtirish, huquqiy asoslar, shaffoflik, monitoring, davlat byudjeti, samarali boshqaruv.*

Kirish. Xarajatlar smetasini tuzish, tasdiqlash, ro'yxatga olish, ijro etish, moliya yili davomida o'zgartirishlar kiritish bo'yicha ishlarni tashkil etish O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, idoralari, tegishli xokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari tomonidan amalga oshiriladi. Ular o'zlariga bo'ysunuvchi tashkilotlarga tegishli xalq deputatlari Kengashi sessiyasining byudjetni tuzish tartibi va muddati to'g'risidagi qaroridan va moliya organining ushbu masala bo'yicha ko'rsatmalaridan kelib chiqib, kelgusi yil uchun smetalarni tuzish tartibi va muddatlari to'g'risida ko'rsatmalar beradilar. Amaliyotda bu borada ko'plab anglashilmovchiliklar vujudga kelishi sababli masalani izchil tahlil qilish nafaqat moliya organlari xodimlari, ko'plab byudjet tashkilotlarining mutaxassislari uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Byudjet tashkilotlarida xarajatlar smetasini tuzish.

Moliya organlari tomonidan belgilangan byudjet parametrlari hamda tegishli ko'rsatmasi asosida byudjet tashkilotlari bosh hisobchisi yoki iqtisodchisi tomonidan xarajatlar smetasi tuziladi.

Xarajatlarni hisoblab chiqishda quyidagilarga amal qilish kerak:

- Amaldagi xukumat karorlari, farmoyishlari va meyoriy hujjatlari;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

- byudjet tashkilotlarining belgilangan tartibda tasdiqlangan xarajatlar meyorlariga;
- tovar va xizmatlarni davlat tomonidan tartibga solinadigan baholari va tariflariga.

Masalan: xarajatlar smetasiga ish xaqi uchun mablag'lar qonunchilik bilan belgilangan maoshlari va ish xaqi stavkalari va ularga qo'shimcha to'lovlardan, amaldagi namunaviy shtatlar va meyorlarga rioya qilishdan kelib chiqib kiritiladi. Ishbay usul bilan bajariladigan ishlar uchun ish xaqi xarajatlar smetasiga byudjet yiliga xarajatlar smetasida ko'zda tutilgan ish xajmlaridan kelib chiqib kiritiladi;

Bunda byudjetdan mablag' oluvchilarning tashkiliy funksiyasiga qarab amaldagi ish xaqi stavkalari va qonunchilikda belgilangan qo'shimcha to'lovlar tarifikatsiyalar asosida ish xaqlari to'lanishi lozim.

Mehnatga haq to'lash jamg'armasidan yagona ijtimoiy to'lovni to'lash xarajatlari xarajatlar smetasiga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlariga muvofiq belgilangan stavkalarda, qonunchilikka muvofiq yagona ijtimoiy to'lov to'lanadigan barcha to'lov summalaridan kelib chiqqan holda kiritiladi;

Kommunal xizmatlar uchun xarajatlar limitlar doirasida kommunal xizmatlar uchun baho va tariflarni hisobga olgan xolda hisoblanadi;

davolash, bolalar va boshqa ijtimoiy soha muassasalarida ovqatlanishga ketadigan xarajatlar tashkilotlarning har bir turi uchun tasdiqlangan ovqatlanish kunining o'rtacha yillik sonidan va natural meyorlaridan kelib chiqib hisoblanadi;

Yuqorida ko'rsatilgan xarajatlar, shuningdek Davlat byudjeti xarajatlarning iqtisodiy tasnifi bo'yicha boshqa xarajatlarni aniqlashda boshqa ko'rsatkichlar va uslublar qo'llanishi mumkin, ularning asoslanganligi xarajatlar smetasini ro'yxatdan o'tkazuvchi tegishli moliya organlari tomonidan tekshiriladi.

Tegishli moliya organlari xarajatlar smetasini chuqurroq o'rganish maqsadida tashkilotlarning xarajatlar smetasini tuzish va ijro etishning istalgan bosqichida ularning qo'shimcha hisob-kitoblarini talab qilishga haqlidirlar.

Byudjet tashkilotlarida xarajatlar smetasini qo'rib chiqish va tasdiqlash. Byudjet tashkilotlarida xarajatlar smetasi tuzilgandan so'ng mazkur tashkilot rahbari yoki rahbar o'rinbosari tomonidan smeta xarajatlarning tuzilishi ko'rib chiqiladi va ular tomonidan tasdiqlanadi.

Xarajatlar smetasini qo'rib chiqish va tasdiqlash O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'kori Kengesining yoki tegishli viloyatlar, shaharlar, tumanlar Xalq deputatlari kengashlari sessiyalarining byudjet haqidagi qarori qabul qilingan kundan boshlab ikki hafta muddat ichida (agar boshqa muddat belgilanmagan bo'lsa) rasmiylashtiriladi.

Smeta xarajatlarining ko'rib chiqish va tasdiqlash jarayonida quyidagilarga e'tibor berish zarur.

Jumladan:

smeta xarajatlarining belgilangan blankalarda to'g'ri tuzilganligini;

xarajatlarni belgilangan parametrlar doirasida hamda choraklar va oylar kesimida to'g'ri taqsimlanganligini.

iqtisod qilish tartibiga amal qilgan xolda xarajatlar smetalarida talab etilmaydigan tadbirlar uchun mablag'lar ajratishga yo'l qo'ymasligini;

hisob-kitoblar va asoslantirishlar bilan tasdiqlanmagan summalarni xarajatlar smetalarida qabul qilishga yo'l qo'ymasligini e'tiborga olish zarur.

Byudjet tashkilotlari xarajatlar smetasini ro'yxatdan o'tkazish.

Tashkilotlarning xarajatlar smetalari, shuningdek markazlashgan xarajatlar smetalari tasdiqlangandan so'ng choraklar (oylar) kesimidagi xarajatlarni yillik umumlashmasi byudjet tasnifining bo'limlari, kichik bo'limlari, boblari va iqtisodiy tasnifi bo'yicha choraklarga (oylarga) bo'lingan holda tegishli moliya organiga ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etiladi. Shu bilan bir vaqtda setlar, kontingentlar va shtatlar bo'yicha umumlashtirilgan ko'rsatkichlar taqdim etiladi.

Tashkilotlarning tasdiqlangan smetasini ro'yxatdan o'tkazish tegishli byudjet parametrlari tasdiqlangan paytdan boshlab qirq kundan kechiktirmay (ammo, moliya yilining 10 fevralidan kechikmagan holda) tegishli moliya organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Moliya organlari tomonidan tegishli tartibda tasdiqlangan xarajatlar smetalarini tasdiqlangan byudjetga, shuningdek byudjetni tuzish bo'yicha qonunchilikka muvofiq tuzilganligini tekshirib ko'radilar.

Xarajatlar smetasi ushbu xarajatlar smetasida tasdiqlangan barcha guruhlar bo'yicha xarajatlarni xarajatlar yoyilmasiga va ularning hisob-kitoblariga to'liq mos kelishini tekshirgan holda ro'yxatdan o'tkazish uchun qabul qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, A. (2021). *Byudjet tashkilotlarida xarajatlar smetasini tuzish va tasdiqlash tamoyillari*. Toshkent: "Iqtisodiy nashr" nashriyoti.
2. Shukurov, B. (2020). *Davlat byudjeti va smeta boshqaruvi: nazariy va amaliy jihatlar*. Toshkent: "Moliyaviy boshqaruv" nashriyoti.
3. G'ofurov, S. (2019). *Byudjet tashkilotlari va moliyaviy boshqaruv: smeta tuzish, tasdiqlash va monitoring*. Toshkent: "Xalqaro iqtisodiyot" nashriyoti.

4. Buxoro, N. (2022). *Byudjet xarajatlari va smetalar: huquqiy va moliyaviy jihatlar*. Toshkent: “Xalqaro huquq” nashriyoti.
5. United Nations (UN). (2021). *Public Budgeting and Financial Management: International Standards and Best Practices*. New York: UN Publishing.
6. OECD. (2020). *Government Financial Management and Budgeting Systems: A Global Perspective*. Paris: OECD Publishing.
7. IMF (Xalqaro valyuta jamg‘armasi). (2020). *Public Sector Financial Management and Budgeting*. Washington, D.C.: IMF Publications.
8. Tadjibayeva, D. (2022). *Byudjet tizimlari va xarajatlar smetasi: Global yondashuvlar va milliy tajribalar*. Toshkent: “Moliyaviy boshqaruv” nashriyoti.

